

УДК 332.33:332.5

**М.М. Миргород, М.І. Бідило, кандидати екон. наук, доценти
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва**

КОНСОЛІДАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

В роботі розглядається два варіанти організації території орних земель на агроландшафтній основі та впровадженні сівозмін, в модельному господарстві. Аналіз варіантів проводився по розрахованим технологічним картам вирощування культур, та економічній ефективності вирощування кожної культури на полі і в цілому по кожній із сівозмін.

Аналіз показав, що сьогодні виникла необхідність консолідації земель шляхом об'єднання паїв у великі земельні масиви.

***Ключові слова:** консолідація земель, земельні ресурси, агроландшафт, рілля, організація території, економічна ефективність.*

Постановка проблеми. В аграрному виробництві одним із провідних принципів є раціональне, екологічно й економічно збалансоване використання сільськогосподарських земель з урахуванням ландшафтоутворювальних і ресурсовідновних факторів.

Багатогранність проблеми і наявність значної кількості невирішених наукових завдань щодо розроблення проектів землеустрою на агроландшафтній основі в умовах економічно доцільного природокористування вимагають більш глибоких цілеспрямованих досліджень у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасного етапу земельних перетворень, практичних аспектів з агроландшафтного обґрунтування раціонального використання та охорони земель висвітлюються в роботах І.М. Андрієшина, С.Ю. Булигіна, А.Г. Мартина, С.О. Осипчука та ін.

Не зважаючи на незаперечні результати їх досліджень, необхідне подальше вдосконалення теоретичних і методичних розробок у сфері організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, методів проектування земельних угідь, створення стійких агроландшафтів, підтримання в них динамічної екологічної рівноваги.

Метою дослідження є розвиток науково-методичних підходів до оцінки еколого-економічної ефективності впровадження землекористування на агроландшафтній основі.

Виклад основного матеріалу. На думку вчених проекти землеустрою щодо використання та охорони земель сільськогосподарського призначення

повинні розроблятися на агроландшафтній основі. Це в свою чергу вимагає проведення агроландшафтної (еколого-ландшафтної) диференціації (зонування) території сільськогосподарських підприємств, визначення оптимального складу і співвідношення сільськогосподарських угідь, впровадження короткоротаційних динамічних сівозмін з метою забезпечення оптимального рівня виробництва і збереження екологічної рівноваги [1, 2].

На шляху повномасштабного використання результатів агроландшафтного зонування стало подрібнення (парцеляція) сільськогосподарських угідь на індивідуальні земельні ділянки (паї) різних конфігурацій і розмірів при проведенні заходів земельної реформи. Зрозуміло, що при наявності таких дрібних землекористувань значною мірою ускладнюється організація високорентабельного товарного сільськогосподарського виробництва.

Наслідком парцеляції сільськогосподарського землеволодіння стає неспроможність власників компенсувати витрати, пов'язані із застосуванням сучасних агротехнологій, придбанням засобів хімізації, новітньої сільськогосподарської техніки і т.д. Власники дрібних земельних ділянок хочуть обробляти їх самостійно, позбавлені можливості купувати сучасні засоби механізації сільського господарства, створювати і розвивати сільськогосподарську інфраструктуру, впроваджувати системи управління якістю продукції, оскільки доходів від звичайної сільськогосподарської діяльності для цього явно недостатньо. Парцеляція земель істотно перешкоджає залученню інвестицій у сільське господарство, оскільки колишні поля тепер розділені між десятками окремих власників, кожен з яких є незалежним при вирішенні питань використання належної йому сільськогосподарської нерухомості.

Тільки укрупнення землекористування до економічно обґрунтованих розмірів дозволяє знизити собівартість сільськогосподарської продукції та підвищити конкурентоспроможність товаровиробників. Тому сьогодні виникла усвідомлена необхідність об'єднання – консолідація сільськогосподарських земель.

Консолідація сільськогосподарських земель – комплекс заходів з об'єднання у великі земельні масиви паїв, а також технічні та юридичні дії, здійснювані з метою оптимізації розмірів і розміщення земельних ділянок, створення сприятливих умов для господарської діяльності фермерських господарств, виробничих сільськогосподарських підприємств і кооперативів, які обробляють землю, організації системи заходів по боротьбі з деградацією ґрунтів і з підвищенням їх родючості [3, 4].

Вважаємо, що консолідація земель – це єдиний шанс зміцнити реальне економічне становище селян і стан земельних ресурсів.

Здійснювати консолідацію сільськогосподарських земель можна такими способами:

- на основі договору про спільну господарську діяльність (виробничі сільськогосподарські кооперативи);
- на основі спільного використання сільськогосподарських земель (відповідно до статусу сільськогосподарського підприємства);
- шляхом виділення, об'єднання, перегляду меж земельних ділянок, а також їх оренди, купівлі-продажу, обміну земельних ділянок;
- іншими способами, які не заборонені законодавством.

На основі нормативного методу, який доводить, що групи господарств з однаковими агротехнічними, біологічними та виробничими умовами (а більшість сільськогосподарських виробників мають дуже схожі параметри виробництва) мають схожі організаційно-економічні параметри виробничих процесів, які пропорційні розмірам господарства. При формуванні модельного господарства беруться усереднені ґрунтові, кліматичні, виробничі та інші умови. Вони визначаються як середньоарифметичні на основі розрахунку однорідної групи реальних господарств, що мають однакову виробничу спеціалізацію. Основними класифікаційними ознаками розроблених модельних господарств виступають: площа ріллі, норми виробітку живої праці, втрати матеріалізованої праці, структура площ посіву сільськогосподарських культур і загальні площі ріллі. Точний збіг класифікаційних ознак модельного (типового) і реального господарства практично не можливий.

У своїх дослідженнях по ефективному використанні ріллі, з урахуванням наявної сучасної в господарствах техніки, ми розглядаємо два варіанти організації території орних земель та впровадженні сівозмін: перший - поля розміром 5 га (розмір усередненого паю), другий - поля 100 га (площа 20-ти об'єднаних паїв). Для оцінки варіантів по ефективності виробництва і використання ріллі ми залучили розробки і результати досліджень науково-дослідних установ (НУБіП, ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Інститут аграрної економіки НААН, ХНТУСГ і т.д.) [5, 6].

З зональних технологій, розроблених вченими, для кожної культури поля, вибрали технологічні операції по виробництву рослинницької продукції. Розраховували технологічні карти вирощування 8-ми сільськогосподарських культур для кожного поля розміром 5 і 100 гектарів. При цьому отримали науково-обґрунтовані технології та такі параметри: обсяги робіт, кількість нормозмін, витрати праці, витрати ручної праці, витрата палива, тарифний фонд. Крім того отримали розрахунки економічної ефективності (з урахуванням існуючих ринкових розцінок) вирощування кожної культури на поле і в цілому по кожній із запроєктованих сівозмін, такі як нормативні витрати, прибуток, рівень рентабельності і т.д. (табл. 1, 2).

1. Економічні показники виконання технологічних робіт по вирощуванню сільськогосподарських культур за варіантами сівозмін, залежно від розміру поля

Показники Культури	Обсяги робіт у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до в 5 га	Кількість нормозмін, шт. у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до в 5 га	Витрати праці, мех.люд. дн. у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до в 5 га	Витрати ручної праці, люд. дн. у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до до в 5га
	5	100		5	100		5	100		5	100	
	Овес яровий	2,19	2	91,3	0,42	0,38	90,5	2,99	2,73	91,3	0,73	0,66
Кукурудза на зерно	4,68	4,2	89,7	0,64	0,58	90,6	4,51	4,1	90,9	1,8	1,63	90,6
Ячмінь	2,3	2,04	88,7	0,59	0,54	91,5	4,15	3,76	90,6	1,16	1,09	94,0
Озима пшениця	4,04	3,76	93,1	0,93	0,87	93,5	6,15	6,1	99,2	1,63	0,52	31,9
Соняшник	2,7	2,42	89,6	0,38	0,34	89,5	2,7	2,4	88,9	0,68	0,61	89,7
Цукровий буряк	7	6,28	89,7	1,52	1,41	92,8	10,7	9,92	92,7	3,38	3,06	90,5
Кукурудза на силос	3,24	2,87	88,6	1,18	1,12	94,9	5,9	5,49	93,1	3,17	3,04	95,9
Люцерна	1,44	1,25	86,8	0,48	0,45	93,8	3,38	3,12	92,3	-	-	

Продовження таблиці 1

Показники Культури	Витрата палива, всього, т у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до в 5 га	Тарифний фонд зарплати всього, грн. у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до в 5 га	В т.ч. мех. тарифний фонд, грн. у розрахунку на 1 га поля		в % дані поля в 100 га до в 5 га
	5	100		5	100		5	100	
	Овес яровий	0,040	0,035	87,5	53	48,3	91,1	32,9	30,8
Кукурудза на зерно	0,066	0,062	93,9	99,27	90,13	90,8	63,49	57,67	90,8
Ячмінь	0,064	0,06	93,8	79,47	72,89	91,7	56,92	51,15	89,9
Озима пшениця	0,104	0,1	96,2	119,6	111,62	93,3	88,88	82,74	93,1
Соняшник	0,055	0,051	92,7	56	49,73	88,8	40,22	35,66	88,7
Цукровий буряк	0,150	0,143	95,3	226,8	208,57	92,0	155,54	143,79	92,4
Кукурудза на силос	0,084	0,080	95,2	161,31	153,52	95,2	82,2	75,92	92,4
Люцерна	0,032	0,030	93,8	45,94	42,37	92,2	45,94	42,37	92,2

2. Економічна ефективність вирощування сільськогосподарських культур за варіантами сівозмін, залежно від розміру поля (5 га, 100 га)

Показники Культури	Норми витрат, тис. грн.								
	середній розмір поля 5 га	середній розмір поля 100 га	у % дані поля в 100 га до 5 га	в тому числі					
				на 1 га		у % дані поля в 100 га до 5 га	на 1 т		у % дані поля в 100 га до 5 га
				5 га	100 га		5 га	100 га	
Овес яровий	177,61	177,61	100	35,52	1,78	5,01	8,88	0,44	4,95
Кукурудза на зерно	520,7	520,7	100	104,14	5,21	5,00	20,83	1,04	4,99
Ячмінь	584,66	584,66	100	116,93	5,85	5,00	29,23	1,46	4,99
Озима пшениця	667,49	667,49	100	133,5	6,68	5,00	38,14	2,35	6,16
Соняшник	428,75	428,75	100	85,75	4,41	5,14	42,87	2,21	5,16
Цукровий буряк	787,29	787,29	100	157,46	7,87	5,00	5,43	0,27	4,97
Кукурудза на силос	320,52	320,52	100	64,1	3,21	5,01	2,56	0,13	5,08
Люцерна	251,6	251,6	100	50,32	2,52	5,01	9,15	0,46	5,03
Всього по сівозміні	3738,62	3738,62	100	93,47	4,88	5,01	9,59	0,5	5,21

Продовження таблиці 2

Показники Культури	Вартість валової продукції тис. грн..									Прибуток у розрахунку на одне поле, тис. грн		рівень рентабельності оброблюваної культури на одному полі, %	
	всього по сівозміні в розрахунку на одне поле		у % дані поля в 100 га до 5 га	в тому числі									
				на 1 га		у% дані поля в 100 га до 5 га	на 1 т		у% дані поля в 100 га до 5 га				
				5 га	100 га		5 га	100 га					
Овес яровий	8	160	2000,0	1,6	1,6	100,0	0,4	0,4	100,0	-169,61	-17,61	-95,5	-9,91
Кукурудза на зерно	38	760	2000,0	7,6	7,6	100,0	1,52	1,52	100,0	-482,7	239,3	-92,7	45,96
Ячмінь	37	740	2000,0	7,4	7,4	100,0	1,85	1,85	100,0	-547,66	155,34	-93,67	26,57
Озима пшениця	70	1400	2000,0	14	14	100,0	4	4	100,0	-597,49	576,52	-89,51	70,01
Соняшник	30	600	2000,0	6	6	100,0	3	3	100,0	-398,75	158,78	-93	35,99
Цукровий буряк	50,75	1015	2000,0	10,15	10,15	100,0	0,35	0,35	100,0	-736,54	227,71	-93,55	28,92
Кукурудза на силос	22,5	450	2000,0	4,5	4,5	100,0	0,18	0,18	100,0	-298,02	129,48	-92,98	40,4
Люцерна	16,15	330	2043,3	3,3	3,3	100,0	0,6	0,6	100,0	-235,45	78,4	-93,58	31,16
Всього по сівозміні	272,75	5455	2000,0	6,82	6,82	100,0	0,7	0,7	100,0	-3510,86	1547,94	-92,79	39,62

Аналіз результатів розрахунків технологічних карт в розрізі культур і сівозмін показує, що обсяги робіт, кількість нормозмін, витрати механізованої праці, витрати ручної праці, витрати палива і тарифний фонд зарплати в розрахунку на 1 га поля зменшуються в середньому на 7-13 %, у сівозміні в якій розмір поля 100 га порівняно з сівозміною з середнім розміром поля 5 га (табл. 1) .

Дані таблиці 2 свідчать, що норми витрат по сівозмінах однакові і складають 3738,62 тис. грн. на гектар і не залежать від площі сівозмін і середнього розміру поля. У розрахунку на 1 га норми витрат у сівозміні із середнім розміром поля в 100 га становлять у середньому близько 5 % від норми витрат сівозміни із середнім розміром поля в 5 га.

Вартість валової продукції в розрахунку на 1 га за варіантами сівозмін однакова, але сумарна вартість всієї продукції - суттєво відрізняється. Так, у варіанті сівозміни із середнім розміром поля 5 га вона становить 272,75 тис. грн., Для сівозміни з розміром поля 100 га – 5455 тис. грн., Тобто площі полів і розмір валової продукції за варіантами знаходяться у пропорційній залежності.

Як показують розрахунки виробництва сільськогосподарських культур у варіанті сівозміни із середнім розміром поля 100 га є прибутковим за винятком вирощування вівса. Це пояснюється низькою ринковою ціною. Прибуток по сівозміні становить 1547,94 тис. грн. У варіанті сівозміни з розміром поля в 5 га вирощування всіх культур істотно збитково. Збиток становить 3510,86 тис. грн.

Рівень рентабельності вирощування культур за варіантом сівозміни із середнім розміром поля 100 га становить 39,62 %, а у варіанті сівозміни з розміром поля в 5 га – мінус 92,79 %.

Висновки. 1. Розрахунки показують, що за наявної техніки у сільськогосподарських підприємствах доцільно провести консолідацію земель, тобто об'єднати земельні частки (паї) у великі земельні масиви. А якщо власники паїв хочуть одноосібно обробляти свою землю тоді необхідно закуповувати відповідну техніку (малої потужності) для того, щоб рівень рентабельності виробництва продукції був на рівні 5-7%.

2. На основі проведеного дослідження, можемо впевнено констатувати, що організація консолідованого використання агроландшафтів забезпечує як екологічну так і економічну ефективність господарської діяльності для сільськогосподарських підприємств.

Бібліографічний список: 1. Андрійшин І.М. Методологічні основи оптимізації охорони природи і землекористування / І.М. Андрійшин, А.Я. Сохнич. – Львів: НВФ «Українські технології», 1996. – 136 с. 2. Булыгин С.Ю. Формирование экологически сбалансированных агроландшафтов. Проблема эрозии / С.Ю. Булыгин, М.А. Неаринг. – Харьков:

Эней, 1999. – 276 с. 3. Мартин А. Консолидація земель сільськогосподарського призначення в Україні: механізм здійснення / А. Мартин, О. Краснолуцький // Землевпорядний вісник. – 2011. – № 5. – С. 16-21. 4. Осипчук С.О. Консолидація сільськогосподарського землекористування – як передумова сталого розвитку аграрного сектора економіки / С.О. Осипчук, О.В. Кустовська // Економічно-правові та екологічні аспекти земельних відносин. Частина II. Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції «Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні» (м. Київ, 13-14 квітня 2006 року). – К.: РВПС України НАН України, 2006. – К., 2006. – С. 76-78. 5. Технології і витрати на вирощування польових сільськогосподарських культур в умовах Лісостепу України: посібник / В.К. Пузік, А.М. Свиридов, О.В.Олійник та ін.; за ред. В.К. Пузіка / Хар. нац. аграр. ун-т. – Харків: ХНАУ, 2010.-213 с. 6. Технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / Міністерство аграрної політики України, Головне управління сільського господарства та продовольства Харківської обласної державної адміністрації та ХДТУСГ. – Харків, 2001. – 173 с.

Миргород М.Н., Бидыло М.И. Консолидация сельскохозяйственных земель: эколого-экономическая эффективность. В работе рассматривается два варианта организации территории пахотных земель на агроландшафтной основе и внедрении севооборотов, в сложившемся модельном хозяйстве. Анализ вариантов проводился по рассчитанным технологическим картам выращивания культур, и экономической эффективности выращивания каждой культуры на поле и в целом по каждому из севооборотов.

Анализ показал, что сегодня возникла необходимость консолидации земель путем объединения паев в крупные земельные массивы.

Ключевые слова: консолидация земель, земельные ресурсы, пашня, агроландшафт, организация территории, экономическая эффективность.

Myrhorod M.M., Bidylo M.I. Consolidation of Agricultural Lands: Ecological and Economical Effectiveness. The statement of a question. The versatility of the land use and land protection problems and the availability of a significant number of unsettled scientific tasks concerning the development of land use planning projects on the agrarian and landscape basis require deeper and firm studies in this field.

The aim of the research is the development of scientific and methodical approaches to the evaluation of ecological and economical effectiveness in the introduction of land use on the agrarian and landscape basis.

The summary of the main material. The parceling out (partselyatsiya) of agricultural lands into individual land plots of various configurations and sizes has become a considerable measure during land reform realization towards a full-blown

using of agrarian and landscape zoning results. The result of partselyatsiya in agricultural land ownership has become the failure of the owners to compensate the costs which had been spent to apply modern agricultural technologies, chemicals and machinery.

The variants of arable land territories organization on the agrarian and landscape basis taking into account the available modern technologies on the farms and crop rotation projects have been considered on a formed model farm.

The using of normative method has allowed to obtain technological cards for crops growing as well as economic efficiency calculations for each crop rotation on the whole.

The analysis of the results regarding technological cards calculations in the terms of crops has shown that the volume of work, labour costs, fuel and payroll tariff per 1 ha of the field reduced by 7-13% on the average in the crop rotation with the field size of 100 ha. And with the crop rotation of the field size of 5 ha these indexes relatively increase.

The production of crops in the crop rotation variant with an average field size of 100 ha is profitable. As for the crop rotation variant with a field size of 5 ha the production of crops is essentially a loss.

Conclusion: The analysis has shown that nowadays there has been a need for consolidation of agricultural lands into large land tracts by combining the shares.

Key words: consolidation of lands, land resources, ploughing, agrarian landscape, organization of the territory, economic efficiency.